

TIKROVĖS ŽAIDIMAI IR KŪRYBINIAI NUOTYKIAI SU DONALDU KAJOKU

„Ilg šiolei kartais aš sapne vejuos
raudoną lapę, vėjas, lietūs merkia
staiga sustoju paupy – ai, tuščia jos...“
Lapės gaudymas, 2013 m.

Ieva Naikienė, Gabija Bankauskaitė-Sereikienė
(Lietuva / Litwa)

2016 metų gruodžio 7-osios p vakary, pakviestas Lietuvių filologijos katedros kolektyvo, VU Kauno fakultete viešėjo poetas, eseistas ir prozininkas Donaldas Kajokas. Šio autoriaus bibliografijoje – per 20 knygų, Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premija (1999 m.), Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto literatūros premija (2011 m.), Bernardo Brazdžionio literatūrinė premija (2015 m.) ir kiti apdovanojimai už išleistas knygas. 1980 m. debiutavęs eilėraščių knyga *Žeme kaip viršūnėmis*, D. Kajokas į savo skaitytojų ratą kūrybos mylėtojus kvietė keisdamas ne tik žanrą, tačiau ir rašymo manierą. Labiausiai poetas vertinamas už eilėraščių rinktinės *Drabužėliais baltais* (1994 m.), *Meditacijos* (1997 m.), *Karvedys pavargo nugalėti* (2005 m.) ir *Apie vandenį, medžius ir vėjus* (2015 m.). Didelio skaitytojų ir kritikų dėmesio sulaukė autoriaus esė rinktinės *Dykinėjimai* (1999 m.), *Lietaus migla Lu kalne* (2002 m.) bei *Lapės gaudymas* (2013 m.). 2007 m. debiutavęs romanu *Kazašas*, 2012 m. už romaną *Ežeras ir kiti jį lydintys asmenys* kūrėjas jau buvo tarp nominuotųjų geriausiai metų knygai.

Su ilgą kūrybos kelią nuėjusiu autoriumi apie kūrybą, gyvenimą, literatūrą ir asmeninius potyrius jaukiai šnekučiavomės Jono Jablonskio auditorijoje. Pokalbis su autoriumi buvo kitoks, nei dauguma interviu – kalbėjomės ne apie konkrečias išleistas eilėraščių, esė rinktines ar romanus ir jų temas, o apie gyvenimą ir kūrybą, apie jų sąlyčius, apie savęs atradimą ir gyvenimo sunkumus.

„Gyvenimo tikrovėje visą laiką reikia žaisti“

Pokalbis su autoriumi prasidėjo klausimu apie žaidimo ir tikrovės santykį. Rašytojui šis klausimas buvo užduotas su intencija – jo eseistinių užsklandėlių knygoje *Lapės gaudymas* mokomasi žaisti gyvenimą. Autorius į šį klausimą atsakė gana subtiliai, pirmiausia atskirdamas tikrovės ir realybės sąvokas, kurios jam nėra tapačios. D. Kajokas pripažino, kad „gyvenimo tikrovėje visą laiką reikia žaisti. Kūrybiškiausias žmogus yra tada, kai jis žaidžia. <...> Reikia ne lošti, bandant kažką laimėti, bet žaisti, kaip lapiukai žaidžia, kaip

vaikai žaidžia, pačia tikrąja prasme žaisti. Tada <...> pačios kūrybiškiausios žmogaus jėgos visose srityse atsipalaiduoja, atsiranda nestandartinės išeitys, o lūpose šypsena. Kai prasideda lošimas, tada, be abejo, šypsena dingsta, ir atsiranda noras išlošti“. Autorius prisiminė savo esė, kurią trumpai papasakojo: „Stebėjau savo kiemo vaikus, ką jie daro. Tai yra kažkas fantastiško. Ką jie ima, tai jiems yra pats svarbiausias daiktas pasaulyje. Jeigu žaidžia *klasēm* – jiems tai *taip* svarbu, jei bando pagauti kokį drugelį ar karvelį – irgi, bet po dviejų sekundžių pamiršta ir visai į kita *nuvažiuoja*. Baigiasi. Neprisiriša, neprisikabina, ir vėl į kitą kažkur teka, tarsi upė juos neša“. Šį „nešimą“ D. Kajokas pavadino buvimo vėju, nešančiu sielą, Rytų filosofijos įvardijamą karmos vėju. Šiek tiek pasvarstęs autorius pripažino, kad suaugusieji dažnai pamiršta vaikišką žaidimą ir užsiaugina savo ego. Auditorijoje nuskambėjus klausimui, ar pats D. Kajokas nesijaučia praradęs žaismingumo, autorius atsakė, jog žaismingumą buvo praradęs, tačiau maždaug nuo 32-ųjų metų jį susigrąžino: „Tada ir pamačiau, kad apskritai visose srityse reikia žaisti“. Rašytojas prisiminė pokalbį su Marku Zingeriu, kuriame pastarasis prataręs, kad reikia žaisti, tačiau žaidimas turi būti labai rimtas: „Ir aš iš dalies su tuo sutinku, – sakė Kajokas, – nes gyvenimą galima ir *nusikvailioti*, reikia suprasti, kad žaidimas turi ir rimtą pagrindą, bet vis dėlto sugebėti jį žaisti“.

Nepamiršdamas racionaliojo gyvenimo ir jo veiksmų, D. Kajokas prakalbo apie tai, kad žmogus turi tam tikru gyvenimo laikotarpiu „užsiauginti ego“ vien tik tam, kad galėtų oriai gyventi ir nepasiklysti materialiam pasaulyje. Vėl pradėti žaisti reikia šiek tiek vėliau: „Antroje gyvenimo pusėje, kai turi stogą, duoną ir drabužį, galima vėl sugrįžti prie žaidimo. Juk reikia ir valgyti, ir stogą turėti, ir sąskaitas apmokėti. Tik nereikia nueiti per toli, kad šis ego neužgožtų tikrojo gyvenimo ir milijonai sąskaitoje netaptų pačiais svarbiausiais dalykais“.

„Rašytojas neturi geresnės interpretacijos, negu geras skaitytojas“

Pokalbiui pakrypus į rašytojo ir skaitytojo santykį bei bendrumus, D. Kajokas pastebėjo, kad parašytas kūrinys tiek pat priklauso ir rašytojui, ir skaitytojui: „Rašytojas neturi geresnės interpretacijos, negu geras skaitytojas. Geras tai tas, kuris rimtai skaito, rimtai ieško, rimtai gilinasi į įvairius klausimus. Tada absoliučiai nei vienas neturi pirmenybės. Rašytojas aukščiau yra gal tik tuo, kad jis daugiau kartų perskaitė tą kūrinį. Tarkim, yra mano eilėraščiai, kuriuos aš rašiau prieš 20, 30 metų. Aš juos vienaip skaičiau. Dabar aš juos kitaip skaitau. Ir tie, kurie dar turi tą energijos krūvį, neišsivėdėję, dar *akumulatoriukas* lyg ir veikia, jie man dabar praneša kitą žinią, negu tada, kai rašiau. Mano patirtis kažkuo kita pasidarė, bet eilėraštis nemeluoja. Kitką praneša, galbūt plačiau, galbūt iš kito taško, galbūt kita spalva, bet nemeluoja. Tada nemelavo ir dabar nemeluoja. Kaip ir bet kuris geresnis kūrinys, jis turi slankiojančias prasmes, kurios pasislepia ir tam tikroje epochoje iš jo gali išnirti visiškai netikėtu kampu. Anoj epochoj gal ji buvo nereikalinga, gal niekas jos nepastebėjo. Taip, kaip dabar išnagrinėta Homero *Iliada*, *Odiseja*. Tiek tomų! Jūs galvojat, kad tas Homeras, jei jis toks išvis buvo, kažką panašaus galvojo? Gi jis dainavo ir viskas, normaliai dainavo. Arba su Šekspyru tas pats. Jis neturėjo tokių psichoanalizės minčių, kaip C. G. Jungas. O

kiek įvairių kodų surandama Šekspyre? Jis normalias istorijas pasakojo, kurios nesipyko su gyvenimu, kuriose, be abejo, yra ir tai, kas dabar atrasta psichoanalizėje, gal psichologijoje, filosofijoje, mene ir taip toliau. O jei dabar čia sėdėtų tas Šekspyras? Juk jūs šimtą kart daugiau žinot apie jo kūrybą, nei jis pats“.

Užklaustas, ar įdomu, kaip jo kūryba yra interpretuojama, kaip ją mato kiti žmonės, ypač studentai, rašantys apie ją darbus, D. Kajokas atsakė, kad jam tokie darbai visada įdomūs: „Beveik visada, beveik visuose, na, ne visai visuose, bet randu tų erdvių, kurios jau įvardintos, o aš tik kažkur nuojautą turėjau, gal kokie *driskaliukai* į tą pusę ėjo, o aš neįvardinau. Ir kaip džiugu, kai jas įvardina, ir tiksliai gražiai įvardina, kai pas mane buvo dar tik kažkur besiformuojančios“.

Kūryba: poezija ir proza

Kalbėjomės apie literatūrą kaip faktorių, veikiantį įvairiose epochose. Aiškinomės, kada atsiranda ir susiformuoja klasika. D. Kajoko nuomone, sovietiniu laiku, literatūros cenzūros metu ir skaitytojų, ir rašytojų požiūris į literatūrą buvo kitoks – buvo svarbi buvo Ezopo kalba, tad jei būtų buvę rašoma tiesiai, skaitytojams ir kritikams būtų visai neįdomu. Anot D. Kajoko, svarbiau yra turėti vidinę kūrybinę ramybę, tačiau savo noru eiti į skaudžiausius, esmingiausius būties taškus, eiti net tada, kai jaučiamas cenzoriaus alsavimas į nugarą. Rašytojas teigė, kad kai rašai iš savęs, o ne prieš ką nors protestuodamas ir slėpdamas, atsiveria autoriaus vidus ir *gelmiškesni* dalykai. Jis pats džiaugėsi, kad nuo antrosios knygos išleidimo galėjo rašyti tai, ką pats norėjo: „Tai – didžiulė dovana“, džiaugėsi D. Kajokas. Autorius sakė, kad kurti jam niekada nebuvę labai sudėtinga, palyginus, pavyzdžiui, su Just. Marcinkevičiaus karta. Rašytojas pripažino, kad jo kūryboje buvo dvasinių samprotavimų vingių, vertybių pergalvojimo, tačiau cenzūra jo nekamavo.

Antra vertus, anot pašnekovo, visada reikia turėti vidinį cenzorių: „Nors jis [cenzorius – aut. past.] kartais praleidžia kai kurias mintis ir leidžia joms sugulti į knygą, vėliau, po metų ar kelerių gali pagalvoti, kad „ne, va čia nėra gerai, kažkoks žodis netinka, o čia kažkas praleidžia energiją“. Geras eilėrašitis – kaip gero lygio *akumuliatorius*, kuris dešimtmečiais, šimtmečiais gali neprarasti energijos, kaip Homerai, kurių kūryba vertinama tūkstantmečiais: „Būna, skaitai savo eilėrašį ir jauti, kad tas *akumuliatoriukas* jau praleidžia, kad kažką blogai padarei. Kartais nesupranti, kas blogai, o kartais pakanka pakeisti vieną žodį ir jis vėl sualsuoja iš naujo“.

D. Kajokas brėžia gana ryškia linija tarp poezijos ir prozos: „Poezija yra toks daiktas, kad šį tą užrašai, šis tas *pats* užsirašo. Jeigu nėra to, kas *pats* užsirašo, nėra ir poezijos. Todėl ir yra taip, kad tu, parašęs eilėrašį, jei jis pavyko, jauti jį, bet niekaip negali paaiškinti. Gali interpretuoti, jeigu reikia, bet greičiau bus taip, kad juo remdamasis tu nueisi į lankas, gal į visai įdomias, ir su kažkuo apie kažką pasišnekėsi. Bet eilėrašį tu paliksi jau visai šaly. Nes tas, kas užsirašo, tas, kas *pats* užsirašo, jis tave veikia. Atsiversi po dešimties metų, net savo eilėrašį, tas *pats* jau kitaip kalbės. Nežinau, ar tai pašamonė, ar dangus, ar demonas, nežinau, kas tai rašo“.

Paklaustas, ar yra kokių patarimų, kad tas, kuris *pats* užsirašo, ateitų į kalbą, į tekstą, autorius pabrėžė, kad *pats* gali ateiti tik į poeziją: „Su proza reikia dirbti. Anksčiau ar vėliau, reikia dirbti, eiti savo keliu, galvoti apie šitą pasaulį, apie tai, kas yra jo branduolys, galvoti bei suprasti ir gyvenimą, ir buvimą, būtent tas kelias erdves. Kad niekas čia nesibaigia su mirtim, o jeigu baigiasi, kodėl baigiasi, ir taip toliau. Čia jau atsiranda ir filosofija, ir kiti klausimai. Bet tai anksčiau ar vėliau, man atrodo, ateis pas rašytoją, ir jis prozą galės visai padoriją, o gal net ir labai gerą, rašyti. Su poezija, man regis, kitaip. Poezija, nežinau, kaip pasakyti: arba duota, arba ne. Jei neduota, tu gali *mučint nemučinęs*“.

Paklaustas, ko dar gali tikėtis Kajoko skaitytojai, rašytojas atsakė tiesiai: „Nieko. Man patiko, kaip kažkada, rodos, komentuodamas *Kauno dienoje*, Kęstutis Navakas pasakė: „Kajokas jau tiek daug visko prirašė, kad net jei ir nieko nebeparašys, jau užteks“. Tai ir užteks jau. O jeigu dar norėsis kažką daryt, tai, be abejo, darysiu. Bet darysiu nesiekdamas rezultato, o siekdamas proceso. Svarbu procesas. O rezultatas – ar bus, ar nebus – mažiausiai domina: ar įgis knygos pavidalą, ar neįgis... Kai rašai knygą, iš tiesų tyrinėji save, tyrinėji pasaulį, tada ir įvyksta didysis intelektualinis, dvasinis nuotykis. Ne tada, kai knyga išeina, ne tada, kai apie ją rašo ar dėlioja į lentynėles, o tada, kai tu rašai ją. Tada tai būna stebuklas, tai būna nuotykis. Tokio nuotykiu dar aš noriu, bet knygą parašyt... nenoriu“.

Pokalbio metu buvo išdalinta daug šypsenu ir atsivėrimu, buvo paskleista daug šilumos ir to, „ką jauti, bet paaiškinti niekaip negali“. Tokie pokalbiai su nusipelnusiais autoriais atveria daug kelių, įkvepia ir skaityti, ir kurti, kviečia ieškoti ir pažinti. Ir ne tik tai, kas yra paviršiuje, bet ir tai, kam galima rasti tik poetišką žodį, neieškantį paaiškinimų, o tiesiog jaukiai įsitaisantį kažkurioje gilioje sielos kertėje ir iškylantį tada, kai reikia.

„Surasti tą knygą, kuri yra skirta tau, kuri yra parašyta tau, yra reikalinga tavo šitam gyvenimo ar buvimo etapui, labai sunku. Bet jos nereikia ieškoti vien tik tarp dabar pasaulyje parašomų. Gali būti ir taip, kad ta knyga buvo parašyta prieš šimtą metų ar visoje istorijoje. Bet surask tu ją...“

Greičiausiai ji ateina, kai tau reikia“

Donaldas Kajokas